

Göç Özel Sayı Editörü Özge Çopuroğlu'nun Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat ile mülakatı

Prof. Dr. Nermin Abadan Unat, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1944'te mezun olduktan sonra, 1953 yılında lisansüstü eğitimini Minnesota Üniversitesi'nde tamamlayan, sonrasında siyaset bilimini ve kadın çalışmalarını disiplin olarak Ankara Üniversitesi'ne getiren akademisyendir. Çalışmalarını kamuoyu, seçim ve seçmen çalışmaları, kadın hakları konuları üzerine yoğunlaşmıştır. 1963'ten itibaren çalışmalarının ana odağını Türk işgücünün Avrupa'ya göç etmesi konusuna yönlendirip, göçmen kadınların sorunları ve entegrasyon üzerinde çalışmalar yürütmüştür. 1989'dan sonra İstanbul'a dönüş yaparak Boğaziçi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler bölümünde ders vermeye başlamıştır. Berlin, New York City, Denver,

Georgetown ve Los Angeles'taki seçkin üniversitelere misafir öğretim üyesi olarak davet edilmiştir. Yabancı dillerde en bilinen yayınları arasında Women in Turkish Society (E.J. Brill, 1981), Migration and Development(N. Abadan-Unat et al.,SBF/Nuffic, 1976), Migration Ohne Ende, Vom Gastarbeiter zum Eurotürken (Parabolis, Berlin, 2005), Turks in Europe- From Guestworker to Transnational Citizen (New York/Oxford, Berghahn Books,2011) gösterilebilir. 1966-70 yılları arasında Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği'nin (IPSA) başkan yardımcılığı görevini üstlenen Prof.Dr. Nermin Abadan Unat, 1978-93 yıllarında Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu'nda Türkiye'yi temsil etmiştir. 1978-80 yılları arasında kontenjan senatörü olarak meclise giren Prof. Abadan-Unat, 1979 senesinde Federal Almanya Cumhurbaşkanlığı tarafından Yüksek Liyakat Nişanı'na layık görülmüştür.

Özge Çopuroğlu: Cumhuriyetin bütün dalgalanmalarını yaşamış bir bilim insanı olarak göç konusuna ilişkin siyasal gelişmeleri nasıl yorumluyorsunuz?

Nermin Abadan Unat: Bunu cevaplamak için bir kitap bile yazılabilir. Siyasal kültür, sorgulayıcı ve iktidarı denetleyici bir nitelik taşımadığı için, çoklu etnik yapıyı bir imparatorluktan Türklüğü esas alan bir millet sistemine (uluslaşma sürecine) geçiş otoriter bir çizgi dâhilinde gelişti. Bu geçiş esnasında, demokratik sistemin inşası yasal değişiklikler yapılmadan gerçekleştirildi. 1946'dan bu yana da ülkenin değişik kriterlere göre ayrılması azalmadı. Bu da demektir ki; milli birlik yerine din, etnik, yaşam tarzı, mezhep ve tarikat eksenli çok sayıda ayrılıklar oluştu. Bütün bu zorlukların başında, siyasal kültür (devlete hesap sorma) bir feodal dönem yaşamamış olan birçok etnikli topluluğun karşılaştığı büyük güçlüklerden biri olarak sayılabilir.

ÖÇ: Avrupa'nın seçilmiş göçmenleri kabul ederken dezavantajlı grupları dışarıda bırakmasını insan hakları açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

NAU: Büyük göç dalgası esnasında kadınların da çocukların da sınır ötesine yürüdüğünü gördük. Bu sebepten ötürü, ben Avrupa Birliği'nin (AB) böyle bir filtre yaptığını düşünmüyorum. Çünkü Avrupa Birliği'nin istediği şey genç kuşakları alıp eğitip kendi ihtiyacı olan alanlarda istihdam edebilmektir. İspatlaması zor olmakla beraber, bu mantıkla AB'nin yaşlı göçmenlerini hoşgörüle karşılamadığını iddia edebiliriz. Avrupa'daki göç dalgasında en fazla insan kabul eden Almanya, Avusturya ve İsveç kendi nüfuslarına oranla çok yüksek sayıda mülteci kabul ettiler. Öbür taraftan, Orta Doğu'da da Lübnan ve Ürdün kendi nüfuslarına kıyasla çok fazla mülteci kabul etti. Türkiye 3 milyondan fazla mülteci

kabul etti. Bu sayı bizim nüfusumuza göre çok aşırı değil oysaki Lübnan ve Ürdün'de bu durum genel nüfusun çok önemli bir kısmını ciddi bir yük altında bırakıyor.

Avrupa'da iki zıt akım çarpışıyor; bir tarafta İslamofobi ve aşırı sağcı akımlar olmakla birlikte, karşı tarafta insan hakları, merhamet duygusu ve zorlukları başkalarıyla paylaşma arzusu bulunuyor. Bu hisleri Hıristiyan değerleri diye tanımlayamayız, çünkü bu değerler İslam'da ve Hinduizm'de var. Madalyonun öteki yüzünde ise, bir dine mensup olana karşı istemli gaddar bir davranış ve bunu ırkçı bir Nazizm ideolojisini ve İslamofobi ile birleştiren bir kesim var.

ÖÇ: Türkiye ve AB arasındaki masadaki önemli başlıklardan biri olan vize muafiyetinin geldiği noktayı nasıl yorumluyorsunuz?

NAU: Türkiye ve AB arasında, masadaki önemli başlıklardan biri de vize muafiyetinin geldiği noktadır. Söz konusu vize muafiyeti, geri kabul anlaşmasının bir parçası ve onun birtakım şartları var. O şartların bir kısmını Türkiye yerine getirdi ama önemli bir kısmını da getirmede; bunların içinde Kıbrıs meselesi de var. Kıbrıs meselesinin şu sırada ciddi bir şekilde ele alınarak bir çözüme ulaştırılması gerekmektedir. Ben Kıbrıs meselesinin çözümünün ve vize muafiyeti konusunun paralel gittiğini düşünüyorum. Türkiye'nin göçmenleri masraflarını karşılaması için 3 milyar Euro kredi açılacak ve aynı zamanda vize muafiyeti sağlanacak hem de Kıbrıs meselesi ele alınacak. Eğer Kıbrıs anlaşması gerçekleşirse, bu hem Türkiye mevcut hükümeti için çok büyük saygınlık sağlayacak. Fakat Kıbrıs Rum ve Türk tarafları birçok koşulu istemiyor ve kabul etmiyor. Bu sebepten ben çok iyimser değilim, eğer anlaşma gerçekleşirse bu dış aktörlerin baskısıyla olacak. Zaten, her şey Rusya ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki tahterevalli siyasetinin sonucu olarak gerçekleşiyor, yani Türkiye bu oyunda başrolü oynasa bile en nihayetinde figüran konumunda bulunuyor çünkü Türkiye tek başına hareket

edebilecek durumda değil. Ayrıca, bu denklemde Brexit'ten ötürü zayıflayan bir İngiltere de var ve İngiltere bu anlaşmadan kendi milli çıkarlarına uygun bir sonuç çıkarmaya çalışacaktır. Bunun dışında, vize muafiyetinin büyük ihtimalle sporcu, iş adamları ve öğrenci gibi nitelikli göçü teşvik edecek şekilde sağlanacağını düşünüyorum.

ÖÇ: Sizce geçici koruma statüsüyle Suriye'den gelen kitlesel göç ve gelen bu kitlenin entegrasyonuna ilişkin yerel ve ulusal düzeyde ne gibi tedbirler alınmalıdır?

NAU: Benim takip ettiğim kadarıyla, göstermelik kent gibi bir göçmen yerleşim bölgesi kurulmuş ve dış denetim mekanizmaları geldiği zaman burayı gösterip koşulların çok iyi olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Fakat Suriyeli göçmenlerin çok büyük bir kısmı Türkiye'deki akrabalarına ve hemşerilerinin yanına gittiler ve kendiliğinden oluşan yeni yerleşim bölgeleri buralarda oluşuyor.

Bir başka taraftan da mevsimlik işçi olarak ya da inşaatlarda çalışan ciddi sayıda Suriyeli göçmen var ve bu kişilerin çocukları herhangi bir yerde kayıtlı değil, okula gidemiyorlar. Bu hususta hiçbir şey yapılmıyor; hiçbir devlet girişi yok, sivil toplum örgütleri belli bölgelerde sınırlı teşebbüslerde bulunuyorlar. Ancak, bu konunun bir ulusal politika olarak ele alınması gerekir; çocuklar ve gençler için ulusal eğitim politikası yok. Ayrıca, geçici koruma kanunu göçmenlere bir hukuki statü vermiyor. Aksine, Avrupa'da bu kişilere ya göçmen işçi statüsü tanınmıyor yahut geri gönderilemeyecek durumda olan kişilere sığınmacı statüsü tanınmıyor.

ÖÇ: Dış basında özellikle de Arap basınında yer alan Türkiye'nin Suriyelilere vatandaşlık verme ihtimaline ilişkin tartışmaları özellikle genç kuşakların akıbeti bakımından nasıl yorumlayabiliriz?

NAU: Örneğin, dün ve bugünün gazetelerinde belirtildiği üzere 1 milyon dolar değerinde gayrimenkul alanlara ve 2 milyon dolar değerinde yatırım yapanlara vatandaşlığa dair vaat veriliyor. Yapılan

kamuoyu yoklamalarında Türk kamuoyu %80’ni Suriyelilere vatandaşlık verilmesinin şiddetle aleyhinde olduğu gözüküyor. Buna rağmen, hükümet politikasının çatıştığını görüyoruz.

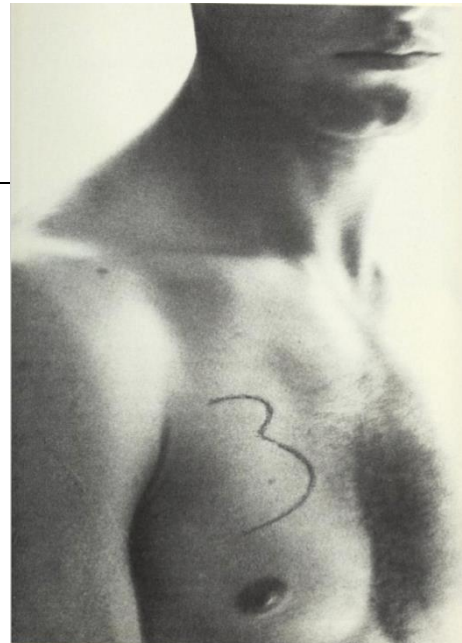
Genç kuşağa gelecek olursak, hükümet genç kuşağı düşünmüyor; yatırımı ve gelen parayı düşünüyor. Bu sorunuzun tam karşılığı Avrupa’nın entegrasyon politikasında da var; gençleri çoğunlukla eğitim amaçlı kabul ediyorlar.

ÖÇ: Çalışmalarınızın Avrupa’da göç konusunu kapsadığını biliyoruz. Türklerin yurtdışındaki entegrasyonuna ilişkin bir değerlendirmede bulunabilir misiniz?

Ben “entegrasyon” terimine şiddetle itiraz ediyorum burada gerçekten kastedilen başarılı ya da başarısız bir “asimilasyon” ama o kelimeyi kullanmaktan kaçınmak için entegrasyon olarak adlandırılıyor. Bu kapsamda başarılı bulduğum ve size göstermek istediğim iki kitap var, birincisi yakınlarda ölmüş olan John Berger’in Yedinci Adam isimli eseri; kapitalizmin bu insanların nasıl istismar ettiğinin adımlarını çok ayrıntılı ve eleştirel bir şekilde tasvir etmiştir. Batı sermayesi ülkeye girmiş ve kapitalizm öncesi var olan kırsal ekonomi çökmüş; ham maddeler de zirai ürünler de yabancı sermaye tarafından yetiştirilmeye başlanıyor ve endüstrileşme dalları geliştiriliyor. Bunun sonucu olarak, yerel endüstri gelişimini duruyor, toprak reformunu donuyor ve modern ziraatçılığı bloke oluyor. Bunun devamında, malların dolaşımı başlıyor ve metropol kültürü yayılıyor. Yaygınlaşan ve gelişen tıp sağlık hizmetlerinin sonucunda nüfus artıyor, zengin ve fakir arasındaki makas açılıyor. Her türlü toplumsal değişiklik bir tehdit olarak algılanıyor, bunun sonucunda da modern eğitim yaşamının laikleşmesi ve siyasal demokrasi yine bloke ediliyor.

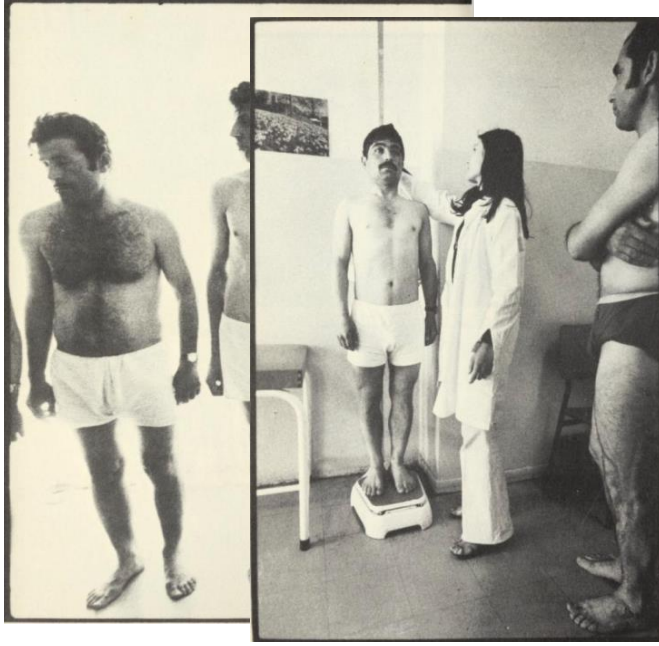
Bu kitaptaki¹ resimler (bkz. Resim 1,2 ve 3) bana Almanya’da yaptığım bir araştırmayı

hatırlatıyor. 1972-1973 yılları arasında yüksek sayıda Türk kadın işçinin göçtüğünü görüyoruz. Eskiden erkek yoğunluklu olan göç nüfusunda, elektronik endüstride çalışabilmek için ince parmaklı işçiye ihtiyaç olduğundan öncelikle İspanya, İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan’dan ince parmak sahibi kadın işçi alınıyordu fakat bu göç dalgasından sonra o ülkelerde göçe müsait sadece kırsal kesimden kadınlar kaldı ve kadınların elleri şişti ve ince değildi. O zaman sıra Türkiye’deki büyük şehirli kadınlara geldi. Bu pozisyona işçi almak için ölçüm yüzükleri vardı ve beş parmağına da yüzüklerine geçirebilen alınıyordu. Burada (bkz. Resim 4) da erkeklerin parmaklarını görüyorsunuz; erkeğin bu uzun parmak ve bu küt parmak, aynı şey erkeklerde belli bazı işler için şey ediliyor. Kapitalizmin bir ürünü olarak entegrasyon, mümkün olduğu kadar uygun kriterlerdeki kişileri celp etmeyi sonra da kullanmayı amaçlıyor. Göstereceğim ikinci kitabın² arka kısmında “Yabancılar nasıl Almanlaştırılır?” diye bir soru sorarak bir entegrasyon politikası öngörmüş.

¹ Nermin Abadan-Unat, John Berger’in Yedinci Adam kitabından bir resim gösteriyor. Gösterilen resimde Alman yetkililer, Türk göçmen adaylarını sağlık muayenesinden geçiriyor.

Resim 1: Berger, J. (1975). *A Seventh Man*.
New York: Viking Press, p.51.

Resim 2: Berger, J. (1975).

Resim 3: Berger, J. (1975).

Resim 4: Berger, J. (1975).

Türkiye’de şu an itibariyle “paralel topluluk” terimi her ne kadar terör örgütü mensubu olan FETÖ`cüler için kullanılsa da bu terim esasen daha evvel Alman sosyolojisi tarafından geliştirilmişti. Bude³ paralel toplulukları, kendi içinde kapalı bir düzen kuran göçmen işçilerin oluşturduğu toplumsal bir yapı olarak tanımlamıştı. Paralel toplulukların olduğu toplumlarda entegrasyon için birinci şart⁴ böyle bir cemaatin ya da topluluğun ortaya çıkmamasıdır. Bunu önlemek için de gençleri çalışma piyasasına sokmak ve orda tutmak gerekir.

Benim de şahsen tanıdığım antropolog/sosyolog Werner Schiffauer, aslında bu paralel toplulukları zararlı topluluklar olarak değerlendirmiyor zira göç alan her yerde böyle topluluklar oluyor. 19. yüzyıldan başlayarak, Polonyalılar Almanya’da Ruhr bölgesine geldiler, İrlandalılar Amerika’ya gittiler. Buradaki mesele paralel topluluğun oluşması değil, paralel topluluğun kendi bünyesindeki insanları egemen topluma sokmaya çalışıp çalışmadığıdır. Örneğin benim araştırma yaptığım dönemde Süleymancı tarikat anne

babalara, çocuklarına okuldaki dersleri dinlememeyi tembihlemelerini ve eve Kuran’dan başka hiçbir kitap sokulmamasını salık veriyordu. Çünkü Almanya gibi Avrupa ülkelerinde okula devam zorunluluğu vardı ve tarikat, okula gitseler bile çocukların kendilerinden başka bir kaynaktan bilgi öğrenmelerini istemiyordu. Bu durum, dışlayıcı politikaya sahip bir paralel topluluk örneğidir. Ancak bir taraftan da öyle paralel topluluklar var ki, tam aksine okula devamı hatta düz liseye (Hauptschule) değil yükseköğrenime yönelik liselere (Gymnasium) gitmeyi teşvik ediyorlar. Dolayısıyla, Bude paralel topluluk derken engelleyici bir kavram kastederken, Schiffauer olumlu ya da olumsuz olmak üzere iki tarafa da gidebilecek bir yapıdan bahsediyor. Bu yüzden, paralel topluluğu bir sosyal alan olarak algılamak gerekir. Schiffauer’in konuyla ilgili şöyle bir örneği bulunuyor: Almanya’da İtalyanlara “spagetti tıkananlar” adı takılmış fakat zamanla herkes pizzayı sevmeye başlamış. Aynı şey Türkler için de gerçekleşmiş; günümüzde “döner” kelimesi Alman resmi sözlüğüne kabul edildi. Burada önemli olan, çoğunluk topluluğunun azınlık topluluğunu nasıl değerlendirdiğidir.

Almanlar insan hakları politikası nedeniyle, işçilerin ailelerini⁵ getirmelerini

³ Bude, H. (2016). *Gesellschaft der Angst*. Hamburg: Hamburger Edition, p.241.

⁴ ibid. Heinz Bude kitabında paralel toplulukların başarılı entegrasyonu için 10 adet şart öngörüyor. Bu şartlardan birincisi Nermin Abadan-Unat’ın söyleşide de belirttiği üzere bu toplulukların oluşmasına sebep olan koşulların ve ortamın oluşmamasıdır.

⁵ op.cit. p.249 Bude’nin başarılı entegrasyon için ikinci şartı, iç savaş mağduru ya da göçmen

engelleyemediler ama gelen aileyi dört yıl çalışmama mecburiyetinde bıraktılar. Kadınları istihdam edecek ve çocukları da eğitime sokacak bir entegrasyon politikası yapmaktansa bu insanları 4 yıl eve hapsedmeyi tercih ettiler.

Bude'ye göre, iç savaş dolayısıyla Halep'ten ya da Musul'dan kaçmış olan bir aileyle, kırsaldan gelmiş bir Afgan göçmeni de aynı şekilde değerlendirmemek gerekir; birincisinin nispeten gelişmiş bir kentten geliyor olması ve ötekinin kırsal bir kesimden geliyor olması gibi farklılıklar da gözetilmelidir.⁶ Başörtüsü meselesine gelirsek, şimdi Almanya'daki Müslüman kadınların yalnız %28'i; İranlıların %2'si, Güney Avrupa'dan gelen Müslüman kadınların %4,5'i, Türk kadınların %31,4'ü ve Kuzey Afrikalı kadınların da %31,9'u başörtüsü takıyor. Bu oransal farklılıklar paralel topluluklarda yaşayan kadınlar üzerinde çok yoğun bir baskı olmasından ileri geliyor ve başörtüsü böylece ayırıcı bir kıstas oluyor. Evde kalması gereken kadınlar ile dışarıda çalışabilecek olan kadınlar arası bir ayırım oluşuyor. Fakat bu ayırım bir din meselesi olarak değil sosyal statü meselesi olarak tanımlanabilir.

Dördüncü şart⁷ okullarda *segregation*⁸ olmamasıyla ilgili fakat buna pek riayet edilmedi. 1985 ve 2006 arasında Türk göçmenlerin çocuklarının %78'i ilkokuldan ortaokula geçebilmiş ama yalnızca %5,7 si Gymnasium'a geçebilmiştir. Buna mukabil, Yugoslavlarda da benzer bir durum var %63 ortaokula geçebilmiş. Türklerden farklı değil, onlar için de üniversiteye giden yol Almanlar lehine iyice tıkanmış. Bu döngü böyle devam ettikçe, ihtisas bilgisi sahibi yeni kuşak yeni yabancı kuşak olamaz ve bu yüzden de entegrasyon

politikasının beşinci şartını⁹ mümkün kılmak için üniversiteye gidebilmeleri gerekir çünkü gençler ancak üniversiteye giderse hayatını şekillendirecek bir plana kavuşurlar.

6. şart¹⁰ dini kimlik entegrasyonunu ilgilendiriyor ama dini kimlikten kasıt sadece İslam'a dayanarak, çoğunluk toplumuna karşı savaş ilan eden gurupları mümkün olduğu kadar izole etmektir. Çünkü bu gruplar Alman topluluğuyla hiç temas kurmuyorlar ve hiçbir ilişkileri olmuyor.

Bazı şehirlerde göçmen çocuklarını Almanca öğretmek için otobüslerle taşıyorlar, bu da bir çeşit *apartheid*¹¹ rejimi oluşturuyor. Bunu yanı sıra, bir de devlet politikası meselesi var; Fransa ve Almanya çok farklı vatandaşlık sistemlerine (*jus soli*¹² ve *jus sanguinis*¹³) sahiptirler. Fransa'da anne ya da babadan bir tanesi Fransız tabiiyetindeyse, çocuk da Fransız oluyor. Yabancılar Fransa'da 5 sene yaşarsa o kişi de Fransız oluyor. Lakin, Almanya böyle yapmıyor; Almanya'da anne ya da babadan birisi yabancı olursa, kanun değişikliğinden önce 18 yaşına gelince tercihini belli etmesi gerekirdi; Türk kalması veya Alman olması gerekiyordu.¹⁴

⁹ op.cit. p.257. Beşinci şart, entegrasyon politikası için gençlerin uzun soluklu bir yaşam planı yapabilmelerini öngörür.

¹⁰ op.cit. p.259. Altıncı şart, dini kimliğe belli bir kısıtlama getirilmesini gerektiriyor. Dini kimlikten ötürü toplumsal entegrasyonun engellenmesinin önüne geçmek üzere bir entegrasyon politikası oluşturulmalıdır.

¹¹ Apartheid (Afrikaans): Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 1984-94 yılları arasında ırkçı yasalar çıkarılmasını sağlayan yasal sistem.

¹² Jus soli (Latince hukuk terimi): toprak esasına dayalı vatandaşlık: Vatandaşlığın o ülkede ya da eyalette doğmak ile kazanılması durumudur.

¹³ Jus sanguinis (Latince hukuk terimi): kan esasına dayalı vatandaşlık: Vatandaşlığın anne ya da babanın vatandaşlığı üzerinden kazanılan vatandaşlık tipidir.

¹⁴ Almanya 2000 senesinde yapılan bir kanun değişikliği ile Alman bir anne ya da babadan doğan çocuğun çifte vatandaşlığını 23 yaşına kadar mümkün kılıp, çifte vatandaşa en geç bu yaşta sonra seçim yaptırma yoluna gitti. (ed. notu)

erkeklerin eşlerinin de istihdam yoluyla entegre edilmesidir.

⁶ op.cit. p.250 Üçüncü şart, entegrasyon politikasındaki farklı yaklaşımların dini ayrımlar üzerine değil kültürel ve hayat tarzına bağlı farklılıklar üzerine inşa edilmesidir.

⁷ op.cit. p.255. Dördüncü şart, okulları entegrasyon ve Almanlarla iletişimi çoğaltmaya yönelik dizayn etmeyi gerektirir. Okullardaki sosyal ortam, ayrıştırma değil birleştirme odaklı olmalıdır.

⁸ Segregation (fr.): toplumsal ayrıştırma

Sekizinci şartın¹⁵ yerine getirilmemesi, adaletsizlik duygusunu büsbütün artırıyor ve bunun önlenmesi lazımdır, en azından bir itiraz hakkı tanımak suretiyle ve bu haksız politikayı mümkün olduğu kadar önlemek gerekir.

Onuncu şart¹⁶ sivil toplum örgütlerinde *dépassivation*¹⁷ demektir. Avrupa'da bu çok farklı işler; örneğin İsveç'te esneklik var. Kişi, önceden bir sığınmacı olarak kabul edilmişse ve bir iş bulabilirse, o sıfatı kolaylıkla kaldırılıyor. Ayrıca, İsveç'te bir sığınmacı mutlaka sığınmacı kampında yaşamak zorunda değil; eğer tanıdıkları ya da dostları kendisini kabul ediyorsa onlarla da yaşayabilir. Fakat Hollanda'da bunun tam tersine bir sütun sistemi¹⁸ vardır; şimdi çok ağır şartlar koyuyor.

Sonuç olarak, entegrasyon kişisel motivasyon ondan sonra anne baba desteği gibi tesadüfi bir sürü faktörler var. Almanya'da çok parlak Türkler var ama bunlar böyle devlet tarafından yönlendirilmiş değil yani kişisel şanslarla orada bulunuyorlar. Netice itibariyle, Almanya gelen yabancıları devlet ve sivil toplum yardımıyla ile entegre etmeye çalışıyor. Bana sorunuza dönecek olursak - Almanya'nın entegrasyon politikasının başarılı olup olmadığına- ben hayır diyeceğim.

ÖÇ: Günümüzde ülkemizden yurtdışına doğru beyin göçünün Türkiye'nin geleceği için olası sonuçları sizce ne olur?

NAU: Beyin göçü durumunu gerçekten vahim buluyorum. Bir ülkede ne kadar yetişmiş genç veya göreceli olarak daha az genç ve belli bir eğitim seviyesindeki insan varsa, o ülkenin kaybı o büyük olacaktır. Örneğin, Nazi Almanya'sının çöküşünden

¹⁵ op.cit. p.269. Sekizinci şart, entegrasyon politikası için çalışma piyasasında, eskilerle yeniler arasında, yenilerin aleyhine tercih yapılmasını öngörmektedir.

¹⁶ op.cit. p.272. Onuncu şart, sivil toplum örgütlerinin teşvik etmek ve onları bu iş politikalarıyla ilgilenecek yönlendirmektir.

¹⁷ *Dépassivation*: Prof. Dr. Nermin Abadan Unat terimi bu noktada tekrar aktifleştirme bağlamında kullanıyor (ed. notu).

¹⁸ Geçişken olmayan bir milli sistem (ed. notu).

sonra da Almanya'da beyin göçü çağrısı duyuldu ve bütün bir kuşak yok oldu Amerika'ya ya da İngiltere'ye gittiler. Türkiye de bunu sıkıntısını duyuyor ve ileride daha çok duyacağı kanaatindeyim.